

Nyitott legyen-e a tudományos nyelv az idegen hatásokra?

Vitaforum a DAB-ban 1995. szept. 14-én

Az ember és a nyelv elválaszthatatlan egymástól. Ha pedig a tudós ember élete feladatának tekinti a természet és a társadalom igazságainak kiderítését, akkor különösen nagy gonddal kell ügyelnie a tőle és a valóságtól elválaszthatatlan nyelv gazdagságának, a benne rejlő csodálatos kifejező erőnek a megőrzésére és továbbfejlesztésére. A nyelv meglepő leleménnyel képes alkalmazkodni a hétköznapi élet kívánalmaihoz éppen úgy, mint a legelvontabb eszmék, bonyolult gondolatok kifejezésének szükségletéhez. Az ember, a szakember, a tudós azonban nyilván nem szemlélheti közömbösen, mintegy madártávlatból a nyelv életfájának növekedését, kiterjedését, hanem okos és jó kertész módjára segítenie kell annak külső-belső fejlődését.

Az MTA Debreceni Területi Bizottsága ezt a szükségletet ismerte fel, amikor nagy sikerű vitaforumainak sorába iktatta „Idegen hatás a mai magyar tudományos nyelvben” címmel a különböző tudományok és szakmák területén dolgozó embereket foglalkoztató, s egyébként nagyon is időszerű témát.

Berényi Dénes akadémikus megnyitójában a kérdés fontosságára hívta fel a figyelmet, kiemelve, hogy az idegen szavak és kifejezések rendkívüli sebességgel és „széles terebélylyel” közelítenek a különböző tudományterületekhez. Főleg az angol nyelvű szóbeli és írásbeli információ-áramlás számottevő, célszerű tehát figyelemmel kísérni, melyek azok, amelyek ennek nyelvi elemeiből átvehetők vagy átveendőek, s melyek azok, amelyek elkerülhetők vagy elkerülendők.

Ehhez a gondolathoz kapcsolódott a bevezető előadást tartó Sebestyén Árpád professzor is, aki élményszerűen mutatott rá arra, hogy a tudomány nyelvének fejlődésében szinte a legrégebbi idők óta kezdve észlelhetjük az idegen nyelvek, elsősorban a latin,

majd később a német nyelv hatását. De számos példát említett a mai nyelv idegen elemeinek köréből, felillantva az elkerülendő, a megtűrhető és a feltétlenül elfogadható alakok sorát. De a mindenáron való „magyarítás”, az erőltettség sem kívánatos, amint azt mindketten hangsúlyozták.

Az egyes tudományok mai nyelvének helyzetét, az idegen nyelvek felől leselkedő esetleges veszélyeket már az egyes szakterületek művelői fejtegették. Leövey András egyetemi tanár „Az orvosi nyelv a tudomány mai fejlődésének áramában” cím alá foglalható kérdéskört tárgyalta, átfogva az orvosi nyelv több területét. Az orvostudomány fejlődésével jár természetesen új fogalmak és szavak megjelenése, de azért arra is vigyáznunk kell, hogy a feleslegeseket vagy csupán az „előkelőségünket” fitogtató kifejezéseket mellőzzük. Kormos János az informatika területén lépten-nyomon felbukkanó számítógépes kifejezéseket (file ~ fájl, floppy ~ flopi, software ~ szoftver, hardware ~ hardver stb.), helyettesíthetőségük gondjait, sok esetben átvételük szükségességét elemezte, hiszen a magyar nyelv nem képes azonnal egyenértékű és félreérthetetlen megfelelőt találni az új fogalmakra. Nemegyszer a rövidítések és azok magyar feloldása is gondot okoz, bizonyos kifejezések, szavak lefordítása pedig felesleges is lenne. Pető Menyhért egyetemi tanár a mezőgazdasági tudományok, az ökológia, a környezetvédelem körében jelentkező gondokra hívta fel a figyelmet, a tankönyvek felelősségét, az egyetemi, illetve a szakelőadásokban rejlő nyelvvédő-nyelvalkotó (farmer ~ mezőgazda, parasztgazda) lehetőségeket említve meg. A fizikai tudományok nyelvének sajátosságaira, művelésének lehetőségeire Lovas Rezső mutatott rá nyelvtudományi szempontból is szakszerű, „költőien” logikus, jól felépített, valóban izgalmas előadásában.

A rendezvény szakmai szempontból is rendkívül sikeres volt — hála az ihletetten szereplő előadóknak.

Az előadások és a rendkívül élénk vita összefoglalására tulajdonképpen nem maradt ideje Nyirkos Istvánnak, de a tanulságok talán így is nyilvánvalókká váltak az aktív résztvevők számára. Az értekezlet a diagnózis megállapításától elindult a gyógyítás felé, s felhívta a figyelmet arra, hogy a kis népek (nem indogermán) nyelvét talán jobban kellene óvni, mint a nagyokét. Bizonyára egy tudományos-szakmai nyelvhelyességi tanácsadó fórum sem volna felesleges, amelyik azonnal, a fogalom megjelenésével egy időben ajánlana jó magyar megfelelőket a nehezen kiejthető-írható, feleslegesen „divatos” kifejezések helyett. Természetesen nem a neutron-, proton-féle szavak megmagyarítására gondolunk. Néha az is gondot jelent, hogy a szótárak, amelyek sok esetben megadhatnák a magyar megfelelőket, értelemszerűen lassan készülnek, rájuk tehát nem támaszkodhat még az anyanyelvi ízlésére kényes tudós ember sem, nem beszélve a „hétköznapi” emberéről. Nyilvánvaló továbbá, hogy nyelvi embargót sem léptethetünk életbe, hiszen az új fogalmak nyelvi, beszédbeli megjelenítésére feltétlenül szükség van. S a szükség nemcsak itt bont törvényt. Úgy gondoljuk továbbá, hogy a már teljesen megho-

nosodott dolgok, eszközök, folyamatok stb. neveit viszont talán célszerű lenne magyarul, a magyar kiejtés szerint írni. Mindenképpen kerülnünk kell a másokat a megértésből ki-rekesztő divatot, a „fensőbbeséges” összetartozást, kasztszerű elzárkózást jelző kifejezéseket.

Összefoglalóan azt mondhatjuk tehát, hogy az idegen nyelvek hatása nemcsak a tudomány, hanem az élet számos területén történetileg is természetes folyamat volt, kizárni e hatást egyrészt nem lehet, másrészt felesleges is lenne. Arra kell törekednünk tehát, hogy csak a feltétlenül szükséges, más megfelelő magyar szóval nem helyettesíthető szavakat vegyük át. A magyarral helyettesíthetők esetében azt kell megnéznünk, indokolja-e valamilyen más (hangulati, esztétikai, hangzásbeli stb.) tényező az idegen elem használatát, s kizárnunk csak azokat kell, amelyek helyett minden szempontból megfelelő, teljesen egyenértékű magyar kifejezéseket találunk.

Úgy gondoljuk, hogy nagyon értékes, magas színvonalú s amellet érdekes értekezlet résztvevői voltak a jelenlevők.

Nyirkos István